

VALENTIN STANIČ, TURIST, KI JE PRVI PRIPLEZAL NA NEKOČ NAJVIŠJO GORO NEMČIJE

200-LETNICA PRVENSTVENEGA VZPONA

DR. TANJA PETERLIN-NEUMAIER

Mogočni Watzmannov masiv na jugovzhodnem delu Bavarske v Nemčiji nedaleč od avstrijskega Salzburga spada k Severnim apeniškim Alpam. S sosednjimi gorami, ki skupaj z njim oklepajo ozko, dolgo, skrivnostno zeleno ledeniško jezero Königssee, na koncu katerega leži ljubka romarska cerkva sv. Jerneja, tvori jedro Narodnega parka Berchtesgaden. Temu divjemu skalnatemu orjaku je prav malo mar, da bodo nemški planinci v kratkem začeli praznovati dvestoto obletnico prvega pristopa na njegov najvišji vrh Mittelspitze (2713 m). Ne brigajo ga vroče razprave o tem, kdaj ga je Slovenec **Valentin Stanič** osvojil, ali leta 1799, 1800 ali celo 1801. Je pač iz kamna.

NOETOVA BARKA NA GORI

Po pripovedki je v davni in v teh krajih živel trdosrčni **kralj Watzmann**, ki je bil za svoja grozotna in krvočrna dejanja kaznovan s tem, da je skupaj z ženo in otroki okamenel. Glave so se spremenile v skalnate vrhove, njegovo srce pa v izvir ledenomrzlega potoka Eisbach. Kamniti kralj gorskega sveta berchtesgadenske dežele je in bo ostal, vladal bo svojim planinskim vazalom in čarobnemu jezeru ob svojem vznožju. Še naprej bo zahteval krvavi davek za skrunjenje svoje vzhodne stene – s 1800 metri najvišje v Vzhodnih Alpah –, ki ga je plačalo z življenjem že okoli sto plezalcev. Ostal bo tudi najbolj priljubljena gora Bavarske, čeprav ni več njen najvišji vrh, odkar ji je avstrijski **cesar Franz Jožef** podaril Zugspitze.

Pravljico lep motiv Watzmanna s Königsseejem je ponos domačinov, ta del sveta pa priljubljena izletniška točka, h kateri romajo turisti z vsega sveta. Odkar jih poziva rock balada »Watzmann kliče« **Wolfganga Ambrosa**, se je njegova privlačnost še povečala. Watzmann je povsod: na razglednicah, spominkih, majicah, na vsem mogočem, saj kič in reklama ne poznata meja.

Watzmannov gorski svet je bil že od nekdaj obljuden. Na ravnice so se priselili kmetje, višje pa so se podajali le pastirji in lovci. Na Hoheck (2651 m) so pogosto romali, predvsem na dan sv. Lovrenca, a naprej do vrha Mittelspitze si niso upali. Prenevarna je bila strma škrbina med obema vrhovoma, preveč previsen Watzmannov ostri greben. Zato je v ljudski domišljiji nastala bajka, da so tam gori ostanki Noetove barke, o katerih so bili domačini prepričani, da jih celo vidijo z daljnogledom. Ta mit se je sesul, ko je Staniču pred skoraj 200 leti v drznem podvigu uspelo priplezati na glavni vrh, ki so ga dotlej imeli za nedosegljivega.

VSESTRANSKI DUŠNI PASTIR

Valentin Stanič je hodil v hribe v časih, ko veliko vrhov še ni imelo imen, ko so v gore zahajali le učenjaki, da

Valentin Stanič in njegov lastnoročni podpis, vzeti iz rokopisne izpitne naloge za župnijski izpit leta 1811. (»Vicarius Roncinae« pomeni »župnik/vikar v Ročinju«.)

*Valentinus Stanig
Vicarius Roncinae.*

znanstveno preučijo ta neznani svet, pri čemer so za svojo varnost potrebovali pomoč vodnikov. Gornštvo je bilo neznano. Tudi Stanič je pridno meril višine in kote ter užival veličastje alpskih pokrajin, a v nasprotju s sodobniki ga je veselil vzpon sam, pri plezanju pa merjenje lastnih telesnih zmogljivosti. V tej je prekašal večino sodobnikov. Znani pisci gorske literature ga štejejo k pionirjem modernega evropskega alpinizma. Avstrijec **Ludwig Purtscheller** piše: »Ero novodobnih alpinskih raziskav in odkritij v Salzburških apeniških Alpah je začel drzni in navdušeni gornik Valentin Stanič«, ki ga občuduje kot »prvega visokogorskega turista-samohodca«, **Eduard Richter** pa mu pripisuje »največje veselje do predrznih plezarij«. Tako rad je zahajal v planine, da **Fran Levec** piše o njem: »Zmanjkalo ga je časi z Banjšic po več dni, da, celo po več tednov, da je bilo ljudstvo uže v skrbah, da bi se mu ne bila kaka nesreča zgodila na gorah.«

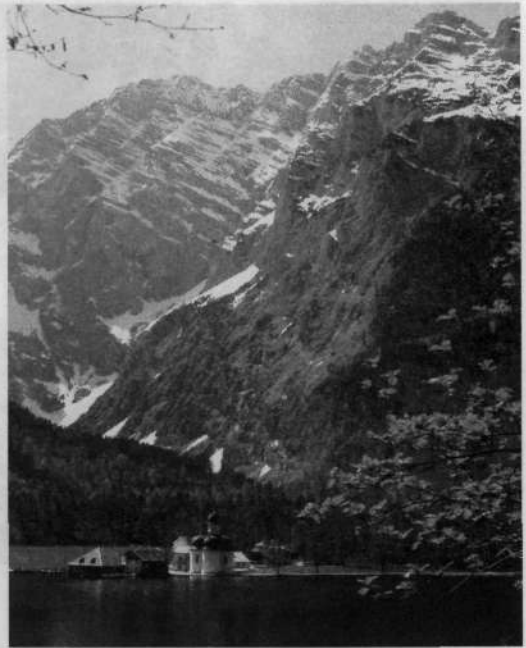
Ta prvi slovenski alpinist se je rodil 12. februarja 1774 v Bodrežu pri Kanalu, umrl pa 29. aprila 1847 v Gorici. Bil je tako vsestranski, da se ga v teh kratkih vrsticah ne da primerno opisati. Po poklicu je bil duhovnik, po duši pa humanist. Bil je izredno zanimiva osebnost slovenskega preroda na Goriškem. Že od rane mladosti je bil neumorno priden in delaven. Vse svoje življenje je deloval v prid drugih; učil je otroke in odrasle, pomagal kmečkemu prebivalstvu v času velike lakote in pomanjkanja, na novo zgradil most čez Sočo pri Kanalu, ki so

ga porušili Francozi, da je s tem tamkajšnjim ljudem preskrbel delo in zaslužek. Znal in prijel se je vsakega kmečkega opravila, ukvarjal se je s sadjarstvom, lastnoročno je podkoval konje in se zavzemal za bolj čuteče ravnanje z živino. Leta 1846 je ustanovil društvo proti trpinčenju živali, prvo te vrste v bivši Avstriji. Rad je pel in je zato spesnil oziroma prevedel njemu znane pesmi iz nemščine, ki jih je deloma sam tiskal v lastni slovenski tiskarni. Z izredno predanostjo se je posvečal pouku slovenskega jezika, svojim učencem je preskrbel slovenske učbenike in s pomočjo neke vrste lastnega kataloga širil slovensko pisano besedo po Goriškem.

Ukvarjal se je z naravoslovnimi vedami; kazal je veliko zanimanje za botaniko in matematiko. Z barometrom je meril višine gora... Prvi v naših krajih je cepil proti črnim kozam in si sam pripravljaj serum. Kljub temu, da je v letu 1819 postal kanonik v Gorici, je obdržal svoj preprosti in svojeviti način življenja. Tu je pozneje postal še šolski nadzornik in je veliko prispeval k ustanovitvi gluhonemnice v Gorici v letu 1840.

VIŠJE OD VELIKEGA KLEKA

Od leta 1793 do 1802 se je šolal v daljnem Salzburgu, kjer je v enem od tamkajšnjih konviktov dobival zastoj hrano, kajti deloma se je moral vzdrževati sam. Da je to zmoget, je pripisati samo njegovi delavnosti, pridnosti in zgodaj pridobljeni samostojnosti. V prestolnici te cerkvene kneževine je najprej obiskoval gimnazijo, nato je svojo izobrazbo nadaljeval s študijem filozofije in teolo-

Kraljevo jezero z romarsko cerkvico sv. Jerneja in Watzmannovo vzhodno steno

gije. Tu je postal duhovnik – posvečen je bil 7. februarja 1802 – in alpinist.

Žal ne vemo, kdaj in zakaj je Stanič začel hoditi v hribe.

namesto komentarja

VISOKOGORSKA IN DRUGA DRUŠTVA

Marsikaj se je zadnja leta spremenilo v slovenskem planinstvu, navzven pa je morda še najbolj opazno, da se število organiziranih planincev, ki svoji organizaciji plačujejo članarino, neprestano zmanjšuje. Medtem ko je bila pred leti organizacijska usmeritev k množičnosti, naj bi bili zdaj člani PZS predvsem kar najboljše usposobljeni za varno hojo po gorskem svetu, kajti predvsem tako bo Slovenija planinsko prepoznavna kot alpska država. Mogoče je eden od korakov k tej usmeritvi tudi povečanje števila »najdražjih« članov PZS, članov A, za 251, kar je pri celotnem članstvu A velik odstotek.

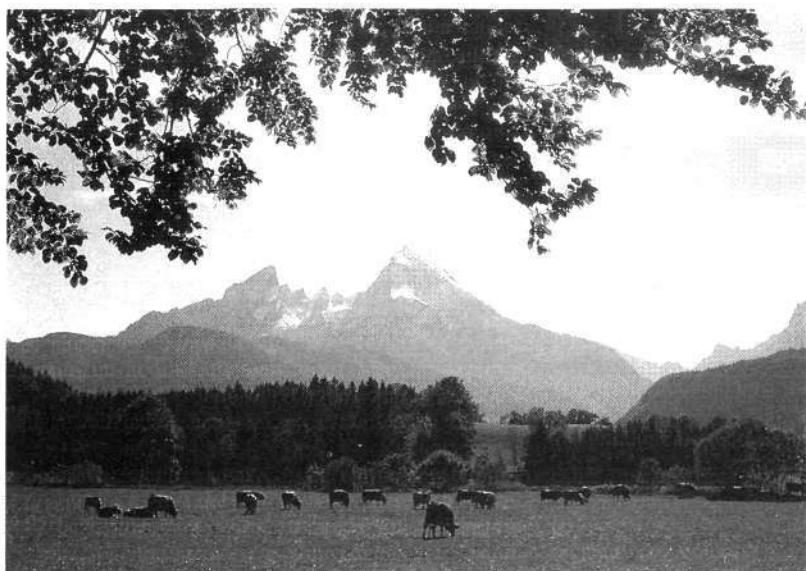
Na drugi strani je med planinskimi društvi – članicami Planinske zveze Slovenije precej takih, ki pravzaprav ne bi smele biti več članice, saj imajo že manj kot 50 članov. Seveda bi se lahko spraševali o vzrokih za tako skromno članstvo – mogoče jih je treba iskati v

ozki izključno izletniški usmerjenosti, ki mladinskega podmladka ne zanima dovolj. Statistika kaže tudi na vse skromnejše članstvo nekdanjih »sindikalnih« in tovarniških planinskih društev, ki so jih v pogojih dokaj visokega družbenega standarda in zagotovljene denarja za društvene namene ustanavljali velik del zato, da bi zaposleni lahko poceni preživljali prosti čas. Te organizacijske oblike so bržčas naredile precej škode klasičnim planinskim društvom, katerih dejavnost je slejkoprej vsestranska.

Vrhunec sedanje usmeritve v slovenskem planinstvu je v marsikateri celici planinskega delovanja odcepitve Gorske reševalne službe od matice, od planinskega društva. Člani GRS so preprosto pozabili na delo v PD, iz znaka GRS so izginile oznake PZS, tudi zaradi tega so se spremenili (da ne rečem znižali) standardi gorskih reševalcev, to pa je povzročilo množičnost v gorski reševalni organizaciji, ki naj bi bila, kot je zasnovana, predvsem strokovno najvišje usposobljena.

Če se bodo taki »trendi« nadaljevali, bo potrebno v dobro organizacije in članstva tudi planinska društva razdeliti tako, kot so že dolgo razdeljene planinske postojanke, v visokogorska in nizkogoriška.

Franc Ekar

Vrhovi Watzmanna – od leve proti desni Mali Watzmann ali Watzmannfrau, Watzmannkinder, Mittelspitze in tik nje Hocheck.

Foto: Kurt Wagner

Bil je velik in suh, a močan mož, ki je bil že iz rane mladosti navajen vzpetin in dolgih pešpoti. Mogoče ga je zvalil v gore prelep pogled, ki se mu je nanje nudil iz Salzburga, mogoče pa sta ga na vrhove pritegnila zanimanje za botaniko in želja, da bi izmeril njihovo višino. Delal je vedno težavnejše vzpone in se je do leta 1800, ko se njegovo ime začne pojavljati v zapisih sodobnikov, že razvil v enega od prvih samohodcev, zimskih turistov in drznih plezalcev. Tega leta se je povzpел na Veliki Klek in po izsledkih svojih raziskav tudi na najvišje gore v okolici Salzburga.

Stanič je kazal veliko zanimanje za naravoslovne vede, v katerih se je tako odlikoval, da ga je **Ulrich Schiegg**, profesor matematike, fizike in astronomije na salzburški univerzi, izbral za svojega pomočnika. V tej »funkciji« je odnesel več drevesnih hlodov na vrh Untersberga, da so služili kot merilne točke pri Schieggovem triangulacijskem merjenju salzburške dežele. Pri popravilu lesene zastave na železnem drogu vrh Gaisberga je bil v smrtni nevarnosti. Pri plezanju na ta 12 metrov visok drog si je pomagal z dvema vrvema z zanko na vsakem koncu. S tem, da je po eno zanko zategnil okrog vsakega čevlja, drugi dve pa okoli droga in jih postopoma premikal navzgor, je uspešno priplezal do vrha. Medtem ko je pritrdjeval odpadlo zastavo, se mu je en čevljev tako zapletel v vrvi, da ga ni več mogel sprostiti. Če mu botanik **Hoppe**, ki je o tem dogodku poročal v svoji avtobiografiji, ne bi svetoval, naj sezuje čevljev – kar mu je tudi uspelo –, se ne bi mogel več spustiti na tla.

Ko je bil 26 let star, se je kot Schieggov pomočnik udeležil znane Salmove ekspedicije na Veliki Klek. Dne 28. julija 1800, ko so se na vrh tega orjaka Vzhodnih Alp kot prvi povzpeli štirje tesarji – med njimi brata **Klotz** – in župnik **Hautendorfer** iz Sv. Petra, je Stanič moral ostati v Heiligenblutu, kjer je opravljal primerjalne meritve. Šele potem, ko jih je končal, se je smel podati

tudi on sam na vrh, na katerem je dan pozneje stal kot prvi turist. Tu je, da bi bil višji od vseh, ki so prišli pred njim, najprej splezal na vrh od tesarjev v tla zakoličenega drevesnega hloda, nakar se je posvetil fizikalnim meritvam in je z barometrom izmeril višino tega gorskega velikana.

STANIČEVO NAJUSPEŠNEJŠE GORNIŠKO LETO

Po **Saussurovem** pristopu na Mont Blanc leta 1787 so bile vse misli učenega sveta tistega časa osredotočene na osvojitve Velikega Kleka. O tej ekspediciji in njenem zgodovinskem uspehu so poročali v vseh pomembnejših časopisih tistega časa, pet udeležencev jo je ovekovečilo v daljših popisih. O pristopu na druge vrhove, ki so jih imeli za nepomembne, ni poročal nihče. Omembe vredni so bili samo topografski podatki – višina in lega gora –, saj so jih potrebovali za nove, bolj natančne zemljevide. Tudi o Staničevem vzponu na Watzmann bi vedeli bore malo, če ga ne bi popisal kar sam. Na srečo je to in še tri izlete na bližnji Visoki Göll (2522 m) zelo živahno in zanimivo opisal v rokopisu, ki ga je poslal baronu **pl. Mollu** verjetno v upanju, da ga bo ta priobčil v svojem Zborniku za rudarstvo in plavžarstvo. Do tega ni prišlo – okrnjeni prepis je izšel šele leta 1881 v vestniku Nemskega in avstrijskega planinskega društva, slovenski prevod pa leta 1956.

Da bi imeli na voljo čitljivo besedilo celotnega v gotici napisanega rokopisa, ga je univ. prof. **dr. Peter Zimmermann** pred kratkim na novo prepisal. Po natančnem branju tega dokumenta sem prišla do dveh zaključkov: prvič, da ga je Stanič napisal tik pred vrnitvijo v domovino, kamor je odpotoval v začetku septembra 1802, saj se sicer ne bi tako slovesno poslavljaval od Salzburga, in drugič, da se je povzpел na Watzmann dve leti prej, kmalu po ekspediciji na Veliki Klek. Iz dodatnih izvirnih podatkov, ki sem jih našla v salzburških časopisih Bavarske državne knjižnice iz Münchna, pa

se da sklepati, da je priplezal nanj med 8. avgustom in 7. septembrom 1800 ter da se je istega leta kot prvi turist povzpel na Visoki Göll. Na obeh vrhovih je z barometrom izmeril višino.

Upam si trditi, da je bilo leto 1800 Staničevo najbolj uspešno gorniško leto: prvi je bil na Watzmannu, kot prvi turist na Velikem Kleku in Visokem Göllu ter kot prvi zimski turist na strmem Untersbergu. Na ta vrh se je podal 15. decembra, na dan, ko so Francozi vkorakali v Salzburg in je bila vsa dežela pokrita s snegom, ravna pa zavita v gosto meglo.

V svojem življenju se je povzpel še na mnoge vrhove v Avstriji, Sloveniji in Italiji. Leta 1808 je bil tudi na vrhu Triglava in mu je kot prvi z barometrom izmeril višino. A vzpon na Watzmann je bil verjetno njegova najbolj nevarna in zahtevna plezalna tura. Nič se ne čudimo, da ga je družčina, ki je ostala na Hohecku, pri tem opazovala z velikim strahom zanj in z občudovanjem njegove drznosti in poguma.

V spomin Staničevega prvenstvenega vzpona na Watzmann bodo Nemško planinsko društvo, Narodni park Berchtesgaden in Turistični urad Berchtesgaden proslavili ta uspeh z Watzmannovim letom. Začelo se bo letos poleti in se končalo leta 2000 ob 200. obletnici prvenstvenega vzpona.

LITERATURA

Braune, F. A. v., 1800: Meine Rechtfertigungen... Literaturzeitung. Salzburg. Str. 345.

Eckert, U. in W., 1992: Das Berchtesgadener Land. DuMont Verlag, K-In.

»Pred menoj se je proti jugu vlekla neznansko globoka razpoka...«

Dne 18. junija 1893 so domači gorski vodniki postavili križ na Mittelspitze.

Hohenwart, S. v., 1804: Tagebuch; geschrieben auf seiner Reise nach dem Glockner im Jahre 1800.

Poglavje v knjigi: **J. A. Schultes**, Reise auf den Glockner, II. Theil. Dunaj. Str. 196–258.

Hoppe, D. F., 1849: Selbstbiographie. Botanisches Taschenbuch, Band 23. Regensburg. Poglavje: Stannig, str. 311–317.

Klemun, M., 1993: Die ersten Glocknerbesteigungen. Poglavje v katalogu k razstavi: **Franz Xaver von Salm**. Universitätsverlag Carinthia, Celovec. Str. 116–132.

Koblar, F. in Gspan, A., 1967: Valentin Stanič. Slovenski biografski leksikon, III. Ljubljana. Str. 439–442.

Levec, F. – Paulus, 1873: Valentin Stanič. Feuilleton iz Soče. Gorica.

Lovšin, E. (uredn.), 1956: Valentin Stanič, prvi alpinist v Vzhodnih Alpah. PZS, Ljubljana.

Purtscheller, L., 1898: Eine Erinnerung an Valentin Stanig. Oesterreichische Alpenzeitung, XX. Dunaj. Str. 170–171.

Purtscheller, L., 1893: Die Salzburger Kalkalpen. V knjigi **E. Richter** (uredn.), Die Erschliessung der Ostalpen, Band 1. Berlin.

Richter, E., 1893: Einleitung. V knjigi: **E. Richter** (uredn.), Die Erschliessung der Ostalpen, Band 1. Berlin.

Schiegg, U., 1801: Reise auf den Berg Grossglockner. Jahrbücher der Berg- und Hüttenkunde, V. Salzburg. Str. 403–432.

Stanič, V. 1802: Meine Erfahrungen bei den Exkursionen auf den Hohen G-hl. Rokopis v Bavarski državni knjižnici, München. Prepisal **P. Zimmermann**, 1998.

Vierthaler, F. M. (?), 1800: Verzeichnis der höchsten Berge der Erde. Intelligenzblatt. Salzburg. Str. 604.

WATZMANNOV JUBILEJ – PRIREDITVE V BERCHTESGADNU

Skupna razstava Triglavskega in Berchtesgadenskega narodnega parka v Hiši narodnega parka Berchtesgaden je odprta od 29. maja do vključno 4. julija.

Slovesna otvoritev Watzmannovega leta v Kongresnem centru bo v petek, 2. julija: ob 18. uri bo uradni del za vabljenе goste iz Bavarske in Slovenije in ob 20. uri javna prireditve, ki bo trajala okvirno poldrugo uro. Vstopnina bo 15 DEM. Prvič bodo izvedli Watzmanno-

vo himno. Nastopile bodo glasbene, pevske in plesne skupine iz Berchtesgadna in Slovenije. Slavnostni večer bo izvenel v restavraciji, kjer bodo na jedilnem listu tipične slovenske in bavarske jedi.

Pohod do koč Watzmannhaus (1914 m) bo v soboto, 3. julija. To bo štiriurni vzpon do koč, do katere je 1290 metrov višinske razlike. Ob 16. uri bo slavnostno odkritje Staničeve spominske plošče. Zvečer bo v koči odkritje Staničevega kota in predavanje z diapozitivi o Staniču v Sloveniji. Ob glasbeni spremljavi bo za telesni blagor poskrbel kuhar s tipičnimi slovenskimi in bavarskimi jedmi. Nočitev v koči je zaradi velike zasedenosti (vabljeni gosti) problematična.

Vzpon na Mittelspitze (2713 m) bo v nedeljo, 4. julija. To bo dveinpolumni vzpon (800 metrov višinske razlike), ki ga bodo vodili gorniki v zgodovinskih oblačilih. Zadnji del poti, zdaj je dobro zavarovan z železnimi pripomočki, je Stanič prvi preplezal leta 1800.

Na slovesnosti v zvezi z Watzmannovim in Staničevim

jubilejem so vabljeni vsi planinci in prijatelji gorá. Prireditve se lahko udeleži vsakdo, kdor se bo v začetku julija podal v pokrajinsko prelepo berchtesgadensko deželo. Možnosti za prenočevanje so različne, od hotelov visoke kategorije do kmečkega turizma oziroma kampiranja. Problematična je samo nočitev v planinski koči pod vrhom Watzmanna, ker bo ta čas in ta dan zelo zasedena. Za natančnejše informacije se obrnite na Deutscher Alpenverein, Von-Kahr-Strasse 2–4, D-80997 München, tel. 00-49-89-140030, faks: 1400312, internet: <http://www.alpenverein.de>, e-pošta: alpenvereint-online.de ali Fremdenverkehrsverband Berchtesgaden, Postfach 2240, D-83463 Berchtesgaden, tel. 00-49-8652-967101, faks: 63300, internet: <http://www.berchtesgaden.de>, e-pošta: berchtesgadenerlandt-online.de.

Prodaja vstopnic v Kongresnem centru Berchtesgaden bo od 18. junija naprej; tel. 00-49-8652-967391, faks: 967381.

DVESTO LET OD STANIČEVEGA PRVENSTVENEGA VZPONA NA WATZMANN

V. STANIČ, PRVI ALPINIST VZHODNIH ALP

STANKO KLINAR

Od 2. do 4. julija letos prireajo Nemško planinsko društvo – sekciji München in Berchtesgaden (Deutscher Alpenverein, Sektionen München und Berchtesgaden), Narodni park Berchtesgaden (Nationalpark Berchtesgaden), Turistična zveza Berchtesgaden (Fremdenverkehrsverband des Berchtesgadener Landes) in Bavarsko-slovensko društvo (Bayerisch-Slovenische Gesellschaft) v Berchtesgadnu in na Watzmannu tako imenovani Watzmannov jubilej (»Watzmanns-Jubiläum«) v počastitev dvestoletnice Staničevega prvenstvenega vzpona na Watzmann. Po svojih močeh sodelujejo tudi PZS (ta je objavljena, da pritrđi na koč Watzmannhaus dvojzično spominsko ploščo, ki jo izdeluje akademski kipar **Marjan Keršič-Belač**), TNP in nekatere slovenske občine. Planinska založba pri PZS namerava prispevati k slavju spominsko knjižico o **Valentinu Staniču** (»Valentin Stanič – prvi alpinist v Vzhodnih Alpah« – priredba in dopolnitev istonaslovne brošure **Evgena Lovšina** iz leta 1956). Planinski vestnik prinaša tukaj nekaj odlomkov iz nastajajoče brošure, bodisi take, ki so malo znani ali sploh neznani, bodisi take, ki v luči novejših spoznanj kličejo po komentarjih in replikah. Osnovni namen je v vsakem primeru oživiti in dopolniti naše vedenje o velikem slovenskem svetovljanu Staniču. (Naj poudarim besedo »slovenski«. Nihče mu danes ne oporeka slovenstva, četudi je bil to v njegovem času nekoliko nejasen in kasneje pod nemškim nacionalističnim naletom potlačen pojem, in četudi bi Stanič po svojem (planinskem) pisanju, ki je pretežno v nemščini, lahko bil prištet izključno samo v nemški kulturni krog, in četudi je bil, tako kot **Kugy**, po državljanstvu »Avstrijec«.)

Watzmannov Hocheck (desno) in Mittelspitze – Staniču je v solo plezanju uspel prehod.

Pri svojih petindvajsetih letih je imel Stanič že toliko pokazati, da je njegova dejanja zabeležil sočasni tisk. Javna pozornost (nemška skoraj bolj kot slovenska) ga – Slovenca evropskega formata – spremlja vse do danes, ko poteka dvesto let od njegovega znamenitega vzpona na Glockner in Watzmann. Človek širokih zanimanj se je trajno zapisal v evropsko zvest, o tem pričajo sočasni in današnji zapisi uglednih osebnosti in leksikonov. (**David H. Hoppe** ga obsežno opisuje v svoji knjigi *Botanisches Taschenbuch, Selbstbiographie*, že leta 1801 (knjiga je bila izdana v Regensburgu), in **Marianne Klemun** še vedno s polnim priznanjem leta 1993 v Celovcu (*Die ersten Glocknerbesteigungen* v Katalog zur Ausstellung **Franz Xaver von Salm**.) Tukajšnji drobci iz bogate zakladnice je izbral in delno komentiral **S. K.**